

Kirjallisuutta – Litteratur

Eriarvoisuuden eri muotojen näkyminen ja tuntuminen nuorten arjessa

KOSUNEN, SONJA; JUVONEN, SARA; HUILLA, HEIDI & PELTOLA, MARJA (2024; toim.) *Koulu ja eriarvoisuus*, 280 s. Gaudeamus, Helsinki.

Koulujen eriytyminen ja kaupunkien alueellinen eriytyminen ovat olleet mukana julkisessa keskustelussa jo pitkään. Sanomalehtien keskustelupalstoilla sekä oppilaiden vanhemmat että alan tutkijat ovat käyneet keskustelua lähinnä kaupunkien koulujen eriytymisestä ja niin sanotusta koulushoppailusta. Alueiden eriytyminen vahvistaa koulujen eriytymistä, sillä kun oppilaspohjat eriytyvät, perheet alkavat valita lastensa koulun joko muuttamalla haluttujen koulujen oppilaaksiottoalueille tai valitsemalla lapsilleen koulun, jossa on jokin erityinen painotus, kuten kuvataide, liikunta tai musiikki. Myös koulut voivat painotuksiansa avulla osittain valikoida oppilasainestaan, sillä vaikka oppilaaksiottoalueen rajoja eivät koulut itse voi määrittää, voivat ne määrittellä painotusluokille pääsyn kriteereitä. Oppilaspohja vaikuttaa koulun maineeseen ja voi osaltaan voimistaa alueellista eriytymistä. Myös opettajien halu työskennellä tietyssä koulussa vaikuttaa koulun maineeseen ja minkälaiseksi koulu yhteisönä muodostuu.

Näitä aiheita Sonja Kosunen, Sara Juvonen, Heidi Huilla ja Marja Peltola käsittelevät toimitamassaan teoksessa *Koulu ja eriarvoisuus*, johon he ovat koonneet eri alojen asiantuntijoiden puheenvuoroja koulujen segregatioon liittyen. Teoksessa analysoidaan, miten arki huono-osaisten alueiden kaupunkikouluissa jäsenyyttä, mitä näitä kouluja käyvät nuoret kokevat arjessaan ja miten erilaiset eriarvoisuuden muodot näkyvät ja tuntuvat nuorten arjen eri osa-alueilla.

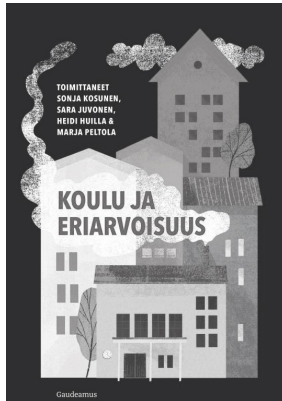
Kirja perustuu Suomen Akatemian rahoittamaan *Paikallinen koulutusueetos* -hankkeeseen, jonka tuottaman tutkimustiedon kirjoittajat kokoavat yleistajuiseen muotoon. Tutkimuksessa tarkasteltiin yläkouluja, jotka sijaittivat pääkaupunkiseudulla, kaupungin keskiarvoon nähden huono-osaisten asuinalueilla, mutta joiden oppimistulokset ovat tilastoihin nähden oletettua paremmat. Tutkimukseen on haastateltu koulujen oppilaita, opettajia, uutta henkilökuntaa sekä oppilaiden huoltajia. Yhteensä haastateltuja on yli 150.

Teos jakaantuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä osassa Sonja Kosunen ja Venla Bernelius käsittelevät koulun ja kaupungin välistä suhdetta kaupunkimaantieteen ja koulutussosiologian menetelmin, sekä kuvaavat erilaisia segregatioon kehiä ansiokkaasti. Lu-

kija saa ensin tutustua Suomessa ja kansainvälisesti käytyihin akateemisiin keskusteluihin eriytymisestä ja eriarvoisuudesta. Samalla alan terminologia käy lukijalle tutuksi. Suomessa koulujen segregatio on alueellisen ja opettajasegregaation tulos, sillä suomalainen koulujärjestelmä itsessään ei salli suurta oppilasaineksen valikointia. Suurin osa oppilaista käy koulua omalla oppilaaksiottoalueellaan, eivätkä koulut (yleensä) voi periä huoltajilta lukukausimaksuja. Opettajat ovat kuitenkin vapaita hakeutumaan töihin haluamiinsa opintahjoihin, tosin opettajatkin arvostavat kohtuullisia työmatkoja. Mikäli opettajat asuvat lähellä koulua ja tuntevat kuuluvuutta alueeseen, on sillä koulun näkökulmasta suuri myönteinen merkitys.

Koulusegregaatiosta on määrällistä tutkimustietoa, joka osoittaa ilmiön olevan todellinen haaste koulujärjestelmän yhdenvertaisuudelle kaupunkialueilla. Kirjan toisessa osassa Riikka Oittinen, Tiina Luoma, Sonja Kosunen ja Heidi Huilla ovat haastatelleet eri koulujen oppilaita siitä, miten he kokevat arjen eriytymistä kotona, koulussa ja vapaa-aikana. Oppilaat osoittautuvat hyvin tietoisiksi siitä, millaiset resurssit perheillä on suhteessa muihin, ja pohtivat niitä varsin kypsästi sekä itsensä, ystäviensä että koulun näkökulmasta. Oma koulu koetaan haastattelujen perusteella varsin tärkeäksi paikaksi, ja oppilaat arvioivat sitä lähinnä opettajien ja tilojen kautta. Muiden koulujen tilanteesta heillä ei ole omakohtaisia kokemuksia, joten kuva muista kouluista rakentuu lähinnä huhujen ja muiden kertomusten perusteella. Oppilaiden vanhemmille koulun maineella on suurempi merkitys kuin oppilailta itsellään. Mainekeskustelussa huhut ja kauhutarinat leviävät tutkijoiden mukaan oppilaiden ja vanhempien keskuudessa, mutta yleensä mainekeskusteluissa ei kuulla heitä, joilla on kouluista ja asuinalueista kokemusta. Marja Peltola käsittelee koulun sisäisiä vertaissuhteita ja siitä, kuinka etnisyyden ja rodullistaminen järjestävät nuorten vertaissuhteita koulun sisällä. Oppilaat pääsevät kertomaan koetusta rasismista, harrastuksista ja vapaa-ajan vietosta sekä pukeutumisesta ja tyylistä. Peltolan johtopäätös haastateltavien oppilaiden koulun vertaissuhteista on se, että vaikka erilaisista taustoista tulevat nuoret pääosin tulevat hyvin toimeen keskenään, vuorovaikutus kuitenkin usein toistaa etnisiä ja yhteiskuntaluokkien mukaisia erotteluita.

Heidi Huilla on koonnut nuorten tulevaisuuden toiveet omaksi luvukseen ja on haastatellut erään koulun



oppilaita koulun toimintakulttuurista sekä toiveista koulua kohtaan, asuinalueeseen liittyen ja suhteessa oman perheen yhteiskunnalliseen asemaan. Hyväosaisten perheiden nuoret toivovat korkeaa kouluttautumista; lukio-opintoihin pääsemistä ja pyrkimistä jatko-opintoihin. Huono-osaisten perheiden nuoret puolestaan puhuvat pikemminkin johonkin joutumisesta. Huillan mukaan haastatellut nuoret kertoivat nykyisyydestään varsin tarkkanäköisesti ja analyttisesti ja tunnistivat varallisuuteen liittyviä eroja asuinalueensa ihmisten kesken.

Teoksen toisen osan päättää Tiina Luoman katsaus oppilaiden osallisuuteen ja osallistumiseen yläkoulussa. Luvussa vertaillaan erään yläkoulun haastatteluaineistoa brittiläisen sosiologin Basil Bernsteinin näemyksiin oppilaiden oikeudesta osallisuuteen ja osallistumiseen. Luoman mukaan osallistumista oli huomattavasti helpompi tutkia kuin osallisuutta, sillä osallistuminen on usein konkreettisia ja näkyvää. Osallisuus taas on paljon subjektiivisempi kokemus. Osallistuminen näkyy Luoman mukaan kyseisessä koulussa niin, että oppilaat voivat osallistua päätöksentekoon koskien lähinnä välituntiaktiiviteetteja ja oleskelupaikkoja. Opettajien mukaan oppilaiden ajatukset otetaan huomioon erilaisten kyselyjen avulla, mutta oppilaat itse kokivat, etteivät oikeastaan voi vaikuttaa koulun käytänteisiin ja rakenteisiin. Luoman mukaan koulussa on paljon oppilaita, joita osallistuminen ja vaikuttaminen ei kiinnostaa. He ovat tyytyväisiä eivätkä koe, että koulua pitäisi kehittää. Luvun lopussa Luoma käy keskustelua siitä, miten koulujen tulisi käsitellä nuorten osattomuutta, syrjäytymistä ja pahoinvointia, ja kuinka osallisuutta ja osallistumista voitaisiin edistää.

Teoksen kolmas ja viimeinen osa, *Koulu ja aikuiset*, jakaantuu kolmeen lukuun, joista ensimmäisessä Isabel Ramos Lobato, Sonja Kosunen ja Venla Bernelius keskustelevat eriarvoisuudesta ja koulujen tarveperusteisesta resurssoinnista. Positiivisella diskriminaatiolla eli tarveperusteisella rahoituksella ei ole ollut merkittävää asemaa Suomessa. Helsingissä tarveperusteista rahaa on jaettu kouluille jo 1990-luvulta lähtien, ja vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen mukaan rahoituksella on voitu edistää erityisesti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden jatkamista toisen asteen koulutukseen. Luvussa kerrotaan, kuinka tarveperusteista rahoitusta käytetään Helsingin kouluissa. Analyysin perusteena on kyselyaineisto sekä rehtoreiden ja muiden koulussa työskentelevien opetusalan ammattilaisten haastatteluja. Tutkimuksen lopputuloksena todetaan, että lisäresurssien kohdentaminen tietyille kouluille on keskeinen väline huono-osaisuuden kompensoinnissa sekä yhdenvertaisten opetus- ja oppimisympäristöjen varmistamisessa. Rahoituksen

määrä ja sen vakaus koettiin kuitenkin ongelmalliseksi, kuten myös rahoitusmallin julkisuuden mahdollinen vaikutus koulun maineeseen.

Teoksen viimeisen osan toisessa luvussa Heidi Huilla ja Sara Juvonen käsittelevät koulun johtamista ja huono-osaisuutta. Kansallinen opetussuunnitelma ja perusopetuslaki ohjaavat koulun toimintaa, mutta toiminnan järjestämiseen vaikuttaa myös koulun sosiaalinen ympäristö. Sijaintialue määrittää koulun oppilas pohjaa, ja rehtorin vallassa ovat opetuksen käytännön järjestelyt. Rehtorin tärkeisiin työkaluihin kuuluu Huillan ja Juvosen mukaan koulun paikallisen etnisyyden tunnistaminen. Koulun erilaisten tehtävien mahdolliset painotukset vaikuttavat koulun arkeen ja koulun johdon onkin syytä huomioida oppilaiden moninaisuus. Rehtorin tehtävänä on pyrkiä tasaamaan mahdollisia oppimisen esteitä ja opettajien tulisi kiinnittää huomiota heikossa asemassa olevien oppilaiden tukemiseen.

Teoksen viimeisessä varsinaisessa luvussa Sara Juvonen käsittelee yhteiskunnallisesti sensitiivistä opettaajuutta ja sitä, millä tavoin koulun yhteiskunnallisen roolin voi ymmärtää. Opettajan rooli asettaa haasteita myös opettajankoulutukselle. Jokaisella opettajaksi koulututtavalla on omat kokemuksensa koulusta ja siitä, millaista koulussa tulisi olla. Juvosen mukaan onkin tärkeää, että opettajaksi opiskelevat ovat tietoisia aiempien koulukokemusten pohjalta muodostuneista käsityksistään ja toisaalta opettajan mahdollisuuksista havaita eriarvoisuuden ilmentymiä. Luvussa käsitellään koulun tarkoituksen kolmea ulottuvuutta hollantilaisen kasvatus-teoreetikko Gert Biestan hahmotelman mukaisesti. Juvonen käy myös keskustelua koulun ja opettajien suhteesta yhteiskuntaan sekä opettajankoulutukseen osallistuvien yhteiskunnallisesta reflektiosta.

Kirjan päättää toimittajien yhteiset jälkisanat, joka lukuna vetää yhteen teoksen annin: kuinka eriytyminen ja eriarvoisuus kytkeytyvät yhteen ja miten ne näkyvät nuorten arjen eri osa-alueilla ja koulussa. Vaikka teoksen tieteellinen tausta perustuu pääkaupunkiseudun yläkoulujen arkeen, kirjan antia voi soveltaa jokaisen koulun arjen tarkasteluun. Teos asettuu kasvatustieteen, kaupunkimaantieteen ja sosiologian alojen risteyskohtaan ja tuo esiin kokonaisvaltaisen ymmärryksen kaupunkikoulujen tilasta. Se soveltuu niin opetusalan ammattilaisille ja koulupoliitikoille kuin kaupunkisuunnittelijoillekin.

CHRISTINA RUTH

*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*